

Kamila Cybulska <https://orcid.org/0000-0002-2212-2573>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: kamila.cybulska@uni.lodz.pl

Laura Guérin (1817-1883) – zapomniane tradycje oświaty dla kobiet

Laura Guérin (1817-1883)
– Forgotten Traditions of Women's Education

Abstrakt

Artykuł rekonstruuje biografię i działalność Laury Guérin z Brzezińskich (1817-1883), właścicielki i dyrektorki jednej z najlepszych prywatnych placówek oświatowych dla dziewcząt w Warszawie drugiej połowy XIX w. Przez trzydzieści osiem lat działalności wychowawczo-edukacyjnej Guérin kultywowała konserwatywne wartości, manifestując przywiązanie do religii oraz patriotyzm, które silnie oddziaływały na program jej szkoły. Guérin ukształtowała trzy kolejne pokolenia kobiet, aktywnych w sferze społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i religijnej. Życie i dorobek Laury Guérin stanowi egzemplifikację zapomnianych tradycji edukacji dziewcząt i kobiet w Polsce.

Abstract

This article reconstructs the biography and activity of Laura Guérin, née Brzezińska (1817-1883), the owner and principal of a boarding school for girls, one of the best private educational institutions in Warsaw in the second half of the XIX century. For thirty-eight years, Guérin's pedagogical and educational activity inspired the conservative, patriotic and religious programme of her school. Guérin had shaped three subsequent generations of women, active in social, educational, cultural, and religious spheres. By presenting Guérin's life and the ways in which her legacy was honoured by diverse students, the article outlines the forgotten traditions of girls' and women's education in Poland.

Słowa kluczowe: Laura Guérin, edukacja dziewcząt, edukacja kobiet, prywatne szkoły żeńskie, Królestwo Polskie

Keywords: Laura Guérin, girls' education, women's education, private schools, boarding school for girls, Congress Kingdom of Poland

Laura z Brzezińskich Guérin to kobieta, której dziedzictwem było pokolenie Polek wykształconych z myślą o wolnym kraju. Była właścicielką prywatnej szkoły średniej, uchodzącej za jedną z najlepszych w całej Warszawie okresu międzypowstaniowego¹ – działającej nieprzerwanie przez 38 lat². Postać Laury Guérin zaprezentowano na tle grona jej uczennic, które w życiu i działalności publicznej kultywowały wzorce i tradycje wyniesione z czasów szkolnych. Ten międzypokoleniowy przekaz pokazuje jak silnie tradycje wychowania narodowego w duchu chrześcijańskim wpisują się w proces modernizacji społecznej przełomu XIX i XX w.

Laura Brzezińska przyszła na świat w Warszawie 9 marca 1817 r., w zamożnej rodzinie Michała Brzezińskiego (~1761-16 XI 1844) i Joanny z Wołowskich (~1798-3 I 1871)³, pochodzącej z uszlachconej rodziny frankistów. Najprawdopodobniej miała troje rodzeństwa – dwóch braci oraz siostrę Michalinę (~1825-1903), która w późniejszym okresie wspierała ją w prowadzeniu pensji, gdzie była również nauczycielką. Warto odnotować, że siostrą matki Laury była Maria Szymanowska⁴, polska pianistka i kompozytorka – jedna z pierwszych profesjonalnych pianistek w historii kultury europejskiej. Dorastając

¹ *Walka caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim w latach 1831-1870. Materiały źródłowe*, oprac. K. Poznański, Warszawa 1993, s. 334.

² W tym czasie tylko dwie spośród 145 właścielek prywatnych wyższych szkół i pensji żeńskich mogły pochwalić się prowadzeniem placówki oświatowej dłużej niż 35 lat – były to Marianna Maciejewska, prowadząca szkołę przez 41 lat oraz Laura Guérin ze stażem liczącym 38 lat. Obie były właścicielkami szkół w Warszawie. Zob.: M. Czapska, *Prywatne Szkoły Średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002, s. 216-217.

³ Michał Brzeziński, Joanna z Wołowskich Brzezińska – Warszawskie Zabytkowe Pomniki Nagrobne, Cmentarz Stare Powązki: https://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=12524 [dostęp 30. 10 2020]

⁴ Maria Szymanowska (1789-1831) miała troje dzieci, Helenę (1811–1861, zamężną Malewską) i Romualda (1811–1840, inżyniera) oraz Celinę (1812–1855, żonę Adama Mickiewicza). Po rozwodzie z Józefem Szymanowskim rozpoczęła karierę zawodowej pianistki i z powodzeniem jako samodzielna matka utrzymywała rodzinę, koncertując w całej niemal Europie. Na marginesie warto dodać, że nie tylko Maria Szymanowska, ale również siostra jej męża Filipina z Szymanowskich Brzezińska miała talent muzyczny i była utalentowaną pianistką. Filipina Brzezińska kultywowała także silne w rodzinie tradycje patriotyczne np. pod pretekstem

w takim środowisku, Laura wyniosła z domu rodzinnego nie tylko staranne wykształcenie, ale również silne tradycje patriotyczne i zamiłowanie do sztuki. W konsekwencji wydarzeń z 1830 r. jej rodzina zubożała, co zmusiło dorastającą córkę do szybkiego usamodzielnienia i wsparcia rodziców: *młodziutka Laura zrozumiała, iż dotychczasowe jej wykształcenie, aczkolwiek bardzo staranne, nie było przecież obliczone na to, aby jej kawałek chleba dać mogło*⁵. Okazało się, że tylko praca zarobkowa mogła zapewnić młodej kobiecie przyszłość i poważanie, co słusznie podsumowała rówieśniczka Laury, Narcyza Żmichowska, pisząc: *dzisiaj pracą i zarobkiem dochodzi się do najwznioślejszych celów [...] Pieńiedzmi swoimi, zarobionymi przez siebie, zmusi kiedyś kobieta [...] do zmiany całych rozdziałów w sławnym cesarskim kodeksie*⁶. Jej wybór padł na profesję nauczycielską, która w tym okresie dawała kobietom w miarę stabilną możliwość zarobkowania bez obaw o nadszarpnięcie reputacji.

Kwalifikacje zawodowe zdobyła w Instytucie Wychowania Płci Żeńskiej zwanym także Instytutem Rządowym Guwernantek, uzyskując tytuł kwalifikowanej nauczycielki. Nauka trwała cztery lata, z czego rok ostatni poświęcony był na praktykę pedagogiczną. Szkoła starannie dobierała kadrę pedagogiczną, a wielu spośród jej nauczycieli było profesorami Liceum Warszawskiego, jak Tomasz Dziekoński, Ludwik Koncewicz, Karol Milewski, Franciszek Jasiński, Antoni Waga, Józef Koźmiński. Jediną kobietą w kadrze pedagogicznej była Klementyna z Tańskich Hoffmanowa, do której należała nauka moralna (obyczajów)⁷.

Początkowe doświadczenia w pracy Laura Brzezińska zdobyła na warszawskiej pensji Zuzanny Wilczyńskiej, która stale współpracowała z Instytutem w charakterze wzorcowej placówki oświatowej, gdzie przyszłe nauczycielki odbywały pierwsze praktyki i poszerzały swoją wiedzę z zakresu dydaktyki, uczestnicząc w lekcjach

wieczorów muzycznych zapraszała do swojego domu ludzi zaangażowanych w konspirację narodową.

⁵ Hajota [Helena Janina Pajzderska], *Laura z Brzezińskich Guérinowa* „Tygodnik Ilustrowany” 1883, nr 50, s. 393.

⁶ Chodzi oczywiście o kodeks Napoleona – w świetle jego przepisów kobieta była traktowana jako jednostka wiecześnie małoletnia, co właściwie oznaczało całkowite jej ubezwłasnowolnienie, brak możliwości decydowania o sobie czy zarządzania majątkiem. *Narcyssa i Wanda: listy Narcyzy Żmichowskiej do Wandy Grabowskiej Żeleńskiej*, list z 19 VII 1865, Warszawa 1930, s. 93.

⁷ J. Schiller *Warszawskie rządowe szkoły średnie w latach 1795-1862*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1994, t. 36, s. 60-61; eadem, *Nauczyciele szkół średnich Warszawy w pierwszej połowie XIX. : szkic do portretu grupy zawodowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1988, t. 31, s. 85.

próbnych i hospitacjach⁸. O wysokim poziomie placówki Wilczyńskiej⁹ najlepiej świadczą znakomite nazwiska jej absolwentek – mniej więcej w tym samym okresie co Laura Brzezińska, pobierały tam naukę i zdobywały praktykę Narcyza Żmichowska¹⁰ czy Seweryna Duchcińska¹¹, znana pisarka, tłumaczka i działaczka społeczna. W swoich wspomnieniach Żmichowska przedstawiała ochmistrzynię Wilczyńską jako osobę wymagającą i cieszącą się dużym szacunkiem, ale przy tym niezwykle troskliwą dla swoich podopiecznych. Według Żmichowskiej uczennice panny Wilczyńskiej wyróżniały się czystą polszczyzną, pięknym francuskim akcentem i całkowitym brakiem lub bardzo słabą znajomością niemieckiego¹². Zarówno Instytut Guwernantek, jak i współpracująca z nim pensja, cieszyły się powszechnym uznaniem i renomą, nie tylko w Królestwie Polskim, bowiem rodzice z całego kraju zabiegali o pozyskanie dla swoich dzieci absolwentek szkoły, o czym wspominał Karol Milewski, wieloletni nauczyciel historii, sekretarz dozoru szkół i pensji warszawskich oraz sekretarz dyrekcji Instytutu Guwernantek¹³.

W uzyskaniu samodzielności zawodowej młodej nauczycielce pomogła Matylda Abramowiczowa¹⁴, która jako reprezentantka władz oświatowych miała

⁸ E. Jaszczyszyn, J.E. Dąbrowska, *Instytut Rządowy Wychowania Płci Żeńskiej z perspektywy XXI wieku*, [w:] *Szkolnictwo, opieka i wychowanie w Królestwie Polskim od jego ustanowienia do odzyskania przez Polskę niepodległości 1815–1918*, red. H. Markiewiczowa, I. Czarnecka, Warszawa 2016, s. 193.

⁹ W. Szymanowski, *300 portretów zasłużonych w narodzie Polaków i Polek z dodatkiem krótkich wspomnień ich żywotów*, Warszawa 1860, s. 277.

¹⁰ Żmichowska była uczennicą pensji Wilczyńskiej oraz Instytutu Guwernantek od września 1826 r. do grudnia 1833 r. Przed nią uczęszczały tam również jej trzy starsze siostry: Lilia, Hortensja i Wanda. Przełożona szkoły była spokrewniona z rodziną Żmichowskich. Matka Narcyzy – Wanda – była siostrą Józefa Kiedrzyńskiego, który ożenił się z siostrzenicą Wilczyńskiej. Żmichowska trafiła na pensję w wieku 7 lat. Przez pierwsze trzy lata uczęszczała na pensję, a przez następne cztery do Instytutu; J. Baranowska, N. Żmichowska, *Ścieżki przez życie. Wspomnienia*, oprac. M. Romankówna, Wrocław 1961 s. 16.

¹¹ Seweryna Duchcińska (1816-1905) poetka, pisarka, tłumaczka, aktywna działaczką na polu kultury. Zaangażowana w tajną działalność podczas powstania styczniowego, zmuszona była do emigracji do Francji. Tłumaczyła z języka francuskiego, hiszpańskiego i włoskiego. W swych pracach podejmowała wiele problemów społecznych. Zob. B. Konarska-Pabiniak, *Seweryna Duchcińska – literatka i patriotka*, „Notatki Płockie” 2015, t. 60 nr 2/243, s. 11-17.

¹² J. Baranowska, N. Żmichowska, op. cit., passim.

¹³ K. Milewski, *Zarys wychowania publicznego płci żeńskiej w Polsce z dołączeniem krótkiego obrazu zmian, jakich to wychowanie w różnych czasach w kraju doznawało*, Częstochowa 1851, s. 62.

¹⁴ Matylda Abramowicz (~1791-1857), p. voto Castellaz, córka pułkownika barona Patonno de Meryan. Nauczycielka i urzędniczka, od 1824 r. pracowała w Instytucie św. Katarzyny oraz

wówczas szerokie wpływy w środowisku oświatowym. Kontakty w Warszawie Abramowiczowa zawdzięczała również pozycji swojego męża, wojskowego armii rosyjskiej Ignacego Abramowicza¹⁵, który był faworyzowany przez Iwana Paskiewicza namiestnika Królestwa Polskiego w latach 1832-1856.

Właśnie dzięki wsparciu Matyldy Abramowiczowej, która od 1832 r. była wizytatorką generalną szkół żeńskich i zastąpiła na tym stanowisku Klementynę z Tańskich Hoffmanową, Laurze udało się szybko uzyskać pozwolenia na otwarcie własnego zakładu naukowego dla dziewcząt, co wskazuje na to, iż musiała się ona cieszyć dobrą opinią wśród swoich przełożonych z Instytutu i pensji Wilczyńskiej.

W maju 1838 r. otworzyła prywatną szkołę dla dziewcząt, której siedziba znajdowała się w kamienicy Petyskusa na rogu ulic Senatorskiej i Wierzbowej, przy Placu Teatralnym w Warszawie¹⁶. Początkowo pensja oficjalnie była szkołą czteroklasową, lecz właścicielka rozszerzała program nauczania o klasę piątą, która funkcjonowała w tajemnicy. W późniejszych latach szkoła prowadziła stały cykl nauczania w pięciu klasach. Profil szkoły, jak i przekonania samej ochmistrzyni, zdają się lokować w nurcie umiarkowanie konserwatywnym i zdecydowanie patriotycznym. Świadczą o tym protekcja ze strony wspomnianej już wizytatorki generalnej Matyldy Abramowiczowej, która w dwa lata po objęciu stanowiska rządowego twierdziła, że należy *unikać zbyt uczoności jaka w wychowaniu kobiet rażąca być może*¹⁷, co było zresztą zgodne z linią władz zaborczych. Podobny portret przełożonej i jej dorobku w dziedzinie oświaty

szkołach żeńskich w Kraju Zakaukaskim. W 1832 r. razem z drugim mężem na stałe zamieszkała w Warszawie. Wizytatorka generalna szkół, w Instytutach Naukowych Płci Żeńskiej Rady Wychowania Publicznego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego; M. Czapska, op. cit., s. 59, 235; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski: zmarli i ich rodziny*, t. 2 1851-1890, Warszawa 1982, s. 83; Grób Rodziny Castellaz – Warszawskie Zabytkowe Pomniki Nagrobne, *Cmentarz Stare Powązki*: https://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=2990 [dostęp 30. 10 2020].

¹⁵ Ignacy Abramowicz (1793-1867) wojskowy. W 1827 r. wstąpił do armii rosyjskiej, od 1932 r. osiadł wraz z żoną na stałe w Warszawie. Faworyzowany przez namiestnika I. Paskiewicza został w 1835 r. podpułkownikiem z nominacją na dowódcę warszawskiego dywizjonu żandarmerii i awansował aż do stopnia generała policmajstra. W 1839 r. objął zarząd nad pałacami cesarskimi, a w 1851 r. nad Księstwem Łowickim. Zasłużony również na polu kultury – od 1842 r. prezes Dyrekcji Teatrów Warszawskich; H. Mościcki, *Abramowicz Ignacy (1793-1867)*, *Polski Słownik Biograficzny* t. 1, Kraków 1935, s. 12-13.

¹⁶ *Laura Brzezińska*, „Kurier Warszawski” 1838, nr 144 (31 maja), s. 686.

¹⁷ Cytat za J. Hulewicz, *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków 1939, s. 53.

i wychowania kobiet wyłania się z zachowanych relacji osób jej współczesnych: *na przełomie nowej epoki, w której tradycja dawnego w wychowaniu kierunku rozpoczyna walkę z rzekomym postępem, a ten ujarzmia dotychczasowe pojęcia skromnej oświaty kobiecej. Stanąc po stronie rzeczonoego postępu, ale przyjął z niego tylko to, co dodatnie, otworzył szersze drogi pracy umysłowej niewiast, lecz nie dopuścić do przekroczenia zasad, które znowu powinny się znajdować na straży moralnego ich rozwoju, było zadaniem niepospolicie trudnym, dającym się wykonać jedynie przez osobę zacnego serca i pojmującą postannictwo swoje. Na taki szlachetny posterunek w dziejach wychowania naszego wzniosła się [...] Guérinowa. [...] Nowy przybytek otwarty był w r. 1838 w domu Petyskusa (dziś Neprosa) na Teatralnym Placu i tam przez cały ciąg swojego istnienia zachował doskonały typ chrześcijańskiej szkoły. Kierunek etyczny zakładu zwrócony był ku zachowaniu tradycji, tudzież głębokiemu poszanowaniu uczuć religijnych. Temu zawdzięczać należy, iż praca Guérinowej wydała tyle zacnych obywaterek, żon i matek*¹⁸. Nie ulega natomiast wątpliwości, że przełożona dbała o wysoki poziom naukowy placówki starannie dobierając kadrę nauczycielską, do której należeli m.in.: poeta, pisarz i działacz społeczny Stanisław Jachowicz, teolog, kapucyn i prefekt pensjonatu Honorat Koźmiński, katecheta, bibliista i wykładowca warszawskiej Akademii Duchownej ks. Aleksander Przewłocki, przyrodnik, mineralog, wykładowca w Szkole Głównej oraz na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim Karol Jurkiewicz, wykładowca w warszawskiej Szkole Głównej Julian Kotkowski, filolog i popularny wśród uczniów przygotowujących się do egzaminów szkolnych Antoni Grzybowski, pisarka i publicystka Julia Janiszewska, działaczka społeczna i w późniejszym czasie również przełożona własnej pensji żeńskiej Bronisława Paszkowiczowa¹⁹ oraz Anastazja Kotowicz i Anna Lehmann. O konserwatywnym charakterze i renomie, jaką cieszyła się szkoła Laury Guérin wśród urzędników związanych z warszawskim środowiskiem oświatowym świadczy także fakt, iż swoje córki umieścili tam między innymi Wincenty Smaczniński²⁰ dyrektor Gimnazjum Gubernialnego w Piotrkowie

¹⁸ N., *Laura z Brzezińskich Guérinowa*, „Kłosy: czasopismo ilustrowane, tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce” 8(20) XII 1883, t.37, nr 964, s. 398-399.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Wincenty Smaczniński (1802–1874), absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego (doktorat obronił na wydziale Filozoficzno-Literackim). Do 1831 r. był nauczycielem w Kaliszu, a po powstaniu listopadowym uczył w Gimnazjum Wojewódzkim Warszawskim i na Kursach Dodatkowych. W latach 1841-1848 dyrektor Gimnazjum Gubernialnego w Piotrkowie. W 1848 r. mianowany wizytatorem szkół, a w latach 1850-1860 członkiem Rady Wychowania Publicznego; Zob. T. Manteuffel, *Centralne władze oświatowe na terenie Królestwa Kongresowego*

oraz wizytator i członek Rady Wychowania Publicznego, Leopold Sumiński przewodniczący Komitetu Zakładów Naukowych Prywatnych będącego instancją zwierzchnią nad szkołami prywatnymi w Warszawie także wizytator i członek RWP, Adam Plewe²¹ radca stanu i konsultant reformy szkolnej Aleksandra Wielopolskiego z lat 1861-1862 czy Feliks Wendorf²² nauczyciel i wizytator szkół.

Pierwsze 10 lat działalności przełożona Brzezińska prowadziła pensję samodzielnie, następnie zaangażowała do pracy swoją siostrę Michalinę, która poza posadą nauczycielki pomagała również administrować szkołą. W wieku 28 lat Laura poślubiła starszego od siebie Eugeniusza Guérina, nauczyciela języka i literatury francuskiej. Przyszły mąż urodził się w 9 sierpnia 1812 r. we Francji, w rodzinie szlacheckiej. Wykształcenie zdobył w Paryżu i od 1835 r. stale pracował jako nauczyciel. Jego krewni, Maurycy i Eugenia Guérinowie, we Francji znani byli ze swej działalności pisarskiej²³. Najbliższa rodzina pana młodego z Francji na stałe przeniosła się na ziemie polskie w początkach XIX w. Ślub Laury i Eugeniusza odbył się 4 września 1845 r. w kościele św. Krzyża

(1807–1915), Warszawa 1929, s. 62, 96; J. Schiller, *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich szkół średnich 1795–1862*, Warszawa 1998, s. 392; A. Massalski, *Zwierzchnicy rządowych męskich szkół średnich w Królestwie Polskim w latach 1833–1862*, Kielce 2004, s. 206-207. Szerzej zob.: K. Poznański, *Szkoły średnie w guberni warszawskiej i radomskiej w świetle raportów wizytatorów Wincentego Smacznińskiego i Piotra Sofjano z 1853 roku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2009, R. LII, nr 1-2 (203-204), s. 101-128.

²¹ Adam Plewe był przeciwnikiem szkół koedukacyjnych, popierał przymus szkolny i był zwolennikiem wychowania religijno-moralnego w placówkach elementarnych; zob. J. Enderówna, *Sprawa oświaty ludowej w Królestwie Polskim w dobie reform Wielopolskiego*, „Przegląd Historyczny” 1928, t. 27, s. 117-118; J. Barański, *Oświata elementarna na północnym Mazowszu w świetle reformy szkolnej 1862 roku**, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2004, t. 43, s. 21-51.

²² Feliks Wendorf (1816-?) syn urzędnika pochodził z guberni lubelskiej. Absolwent gimnazjum w Łomży, w latach 1840-1856 nauczyciel w szkołach męskich (Karola Wattkego i Filipa Mené) i żeńskich (Barbary Near i Antoniny Tatarkiweicz); M. Czapska, op. cit., s. 169-171.

²³ Maurice de Guérin (1810-1839) – poeta epoki romantyzmu, autor prozy poetyckiej stanowiącej zapowiedź rodzącego się pod koniec XIX w. modernizmu oraz symbolizmu. Brat pisarki Eugénie de Guérin. Jego twórczość wywarła wpływ na twórców takich jak Comte de Lautréamont czy Stanisław Przybyszewski. Z kolei sam Maurice de Guérin inspiracje czerpał z religijnego mistycyzmu François-René de Chateaubrianda oraz teorii *modernité poétique* Charles’a Baudelaire’a; *Guérin du Cayla*, *Georges Maurice de*, Encyclopedia Britannica, Cambridge 1911, s. 671. *Laura z Brzezińskich Guérin*, „Dwutygodnik dla Kobiety: pismo beletrystyczne i naukowe” 1883, nr 6 (15 grudnia), s. 72; L. Wiśniowski, *Wspomnienie pośmiertne*, „Czas” 1883, Nr 279 (7 grudnia), s. 3.

w Warszawie – warto tutaj zauważyć, że w tym samym kościele odbyła się również ceremonia zaślubin rodziców pana młodego ponad 30 lat wcześniej²⁴, co wskazywałoby na kultywowanie tradycji rodzinnych Guérinów i ich silne związki z Warszawą. Panna młoda miała natomiast silne powiązania z Francją za sprawą rodziny od strony matki – pokrewieństwo z mieszkającym w Paryżu Ludwikiem Wołowskim²⁵ oraz rodziną Mickiewiczów, skoligaconą poprzez małżeństwo z 1834 r. między Adamem Mickiewiczem a Celiną Szymanowską, córką wspomnianej już Marii Szymanowskiej, siostry matki Laury²⁶. Wiemy na

²⁴ *Kronika*, „Gazeta Codzienna”, 1845, nr 236 (7 września), s. 1; 6. *Kronika*, „Kurier Warszawski” 1845, nr 237 (7 września), s. 1141.

²⁵ Ludwik Franciszek Michał Reymond Wołowski [fr. Louis François Michel Raymond Wołowski] (1810-1876) francuski ekonomista, adwokat znany publicysta i działacz społeczny o polskich korzeniach. Urodzony w Warszawie, jako syn Franciszka Wołowskiego, prawnuka Eliszy Szora prawnika i deputowanego na Sejm, zwolennika powstania listopadowego. Rodzina Wołowskich swoje korzenie wywodzi od Naftalego Szora, który był rabinem Lublina. Jego syn Elisz Szor ok. 1759-60 przeszedł w Lwowie wraz z dziećmi na katolicyzm. Przyjęli oni wówczas nazwisko Wołowsy, wywodzące się od polskiego tłumaczenia ich hebrajskiego nazwiska „Szor”. Ludwik był członkiem sprzysiężenia Piotra Wysockiego. W 1831 r. jako pierwszy sekretarz poselstwa polskiego rządu powstańczego wrócił do Paryża, po upadku powstania zmuszony do pozostania na emigracji. (władze rosyjskie skazały go zaocznie na śmierć). W 1834 r. uzyskał obywatelstwo francuskie. W latach 1839-1871 był profesorem w Conservatoire National des Arts et Métiers. Od 1843 r. objął katedrę prawa przemysłowego, a potem także ekonomii politycznej. Karierę naukową łączył z działalnością polityczną. W 1848 r. został wybrany do Zgromadzenia Narodowego. Jako ekonomista był współzałożycielem w 1852 r. w Paryżu banku Crédit Foncier de France, wzorowanym na Towarzystwie Kredytowym Ziemiem Druckiego-Lubeckiego. W 1876 r. został wybrany dożywotnim senatorem. Zmarł w Francji; A. Czartoryski, *Magnat rewolucjonista*, „Kurier Warszawski” 1933, nr 57 (26 lutego) s. 4-7; W. Tokarz, *Sprzysiężenie Wysockiego i Noc Listopadowa*, Warszawa 1980, s. 120.

²⁶ W relacji Władysława Mickiewicza, Laura Brzezińska pojawiła się jako towarzyszka wyjazdu swojej kuzynki Celine Szymanowskiej do Francji. Z ustaleń Aliny Witkowskiej i Zbigniewa Sudolskiego wynika, że Celina, po śmierci matki pianistki i kompozytorki Marii Szymanowskiej i porzuceniu przez narzeczonego Erazma Puchalskiego, zdecydowała się na zaaranżowane przez doktora Stanisława Morawskiego małżeństwo z Adamem Mickiewiczem. Długa i uciążliwa podróż dyliżansem z Warszawy do Paryża miała na celu pierwsze spotkanie Szymanowskiej i Mickiewicza od czasu pobytu poety w Petersburgu. Jak podkreśla Władysław Mickiewicz, przebieg tego zdarzenia zaskoczył Brzezińską, przypuszczalnie nieświadomą aranżowanego charakteru tego związku: *Oboje przywitani się chłodniej, niż się tego spodziewała towarzyszka Celine, Laura Brzezińska. Panny Szymanowska i Brzezińska zajęły do swych krewnych pp. Wołowskich*. List Mickiewicza do Odyńca, przywołany przez Sudolskiego, rzucił światło na źródło chłodu tego powitania *Przyjazd jej [Celine] trzpiotowały nastąpił wskutek doniesionych do Warszawy kilku słów moich, żartem powiedzianych. Nie uwierzysz, jak się zdziwiłem, słysząc, że już w drodze*

pewno, że Laura przynajmniej dwukrotnie przez dłuższy czas przebywała w Paryżu, zapewne goszcząc u Wołowskich i Mickiewiczów w 1847 i 1851 r. Pobytu nad Sekwaną w towarzystwie Wołowskich i Mickiewiczów z pewnością odegrały istotną rolę w życiu ochmistrzyni i wzmocniły jej przekonania dotyczące wagi kultywowania tradycji narodowych i patriotycznych, na których budowała swoją misję jako wychowawczynie młodego pokolenia. Zaś serdeczne stosunki z dziećmi Adama i Celiny sprawiły, iż Laura Guérin w ostatnich latach swojego życia opiekowała się rodzeństwem Góreckich – wnuczętami Mickiewiczów²⁷.

Od 1845 r. Laura Guérinowa prowadziła wspólnie z mężem i siostrą szkołę, czyniąc z niej przedsięwzięcie rodzinne. Harmonijny rozwój pensji zakłóciła śmierć Eugeniusza 4 listopada 1853 r., która zmusiła Laurę i Michalinę do reorganizacji pracy placówki i odtąd pensjonat prowadzony był samodzielnie przez siostry. Tymczasem liczba uczennic stale wzrastała, co zmusiło Guérin do znalezienia większego lokum dla szkoły. Nową siedzibą stał się tzw. dom Skwarcowa czyli Pałac Saski w Warszawie²⁸. Po gruntownym remoncie był to nowoczesny budynek, a w zasadzie dwa apartamentowce połączone sławną kolumnadą²⁹. Tu

i prosto do mnie. Chciałem z niczym odprawić. Co interesujące w późniejszej wersji wspomnień Władysława Mickiewicza, towarzyszką podróży i pobytu w Paryżu Celiny jest p. Guérin, matka męża Laury – Eugeniusza. Wydaje się to bardziej prawdopodobne, chociażby z uwagi na zbyt młody wiek Laury, która w 1834 r. miała zaledwie 17 lat; Z. Sudolski, *Panny Szymanowskie i ich losy. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1986, s. 170; W. Mickiewicz, *Żywoć Adama Mickiewicza: podług zebranych przez siebie materyałów oraz z własnych wspomnień*, Poznań 1892, s. 293-294; idem, *Żywoć Adama Mickiewicza: podług zebranych przez siebie materyałów oraz z własnych wspomnień*, wyd. 2 popr., Poznań 1929, s. 314-316.

²⁷ Józefa Ungra *Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy Ilustrowany na rok zwyczajny 1885 który ma dni 365*, s. 16; I. Łapinowa, *Guérin Laura z Brzezińskich (1817-1883)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 9, Wrocław 1960-1961, s. 138; N., *Laura z Brzezińskich Guérinowa*, s. 399.

²⁸ „Gazeta Warszawska” 1862, nr 184 (13 sierpnia), s. 1; „Gazeta Warszawska” 1863, nr 191 (24 sierpnia), s. 2; „Kurier Warszawski” 1864, nr 193 (24 sierpnia) + dod., s. 1151.

²⁹ W 1837 r. nowym właścicielem Pałacu Saskiego został Jan Skwarcow, kupiec z Brześcia Litewskiego, na stałe mieszkający w Warszawie. W północnym skrzydle mieszkał rządcą domu Antoni Rembiewski, którego żona Wiktoria była jedną z najbardziej czynnych konspiratorek na terenie Królestwa Polskiego. Na I piętrze mieszkał dentysta Stanisław Loewenstein, który bezpłatnie leczył ubogich oraz lekarz Jan Oczapowski, autor nazwy pierwiastka „tlen”, a na III piętrze była galeria obrazów Alberta Wilczka. W południowym skrzydle znajdowały się wielopokojowe mieszkania polskiej arystokracji m.in.: księcia Michała Radziwiłła, Kazimierza Lubomirskiego czy hrabiny Zofii Ossolińskiej i Cecylii Lubowidzkiej, mieszkanie rodziny Jadwigi Łuszczewskiej „Deotymy”. Poza tym było tam m.in.: biuro dyrektora i założyciela Instytutu Muzycznego Apolinarego Kąskiego (ucznią Paganiniego) i konsulatu austriacki. Na kolumnadzie

szkoła mieściła się aż do 1864 r., kiedy to budynek został przejęty przez wojsko na kwatery Dowództwa Warszawskiego Okręgu Wojskowego. Nagła utrata siedziby zmusiła właścicielkę do kilkumiesięcznej przerwy, zanim udało się znaleźć nowe dostosowane do wymogów szkoły miejsce i podjąć dalszą pracę. W 1865 r. pensjonat wznowił działalność w domu hrabiego Ostrowskiego, przy ulicy Mazowieckiej 1³⁰, gdzie istniał do listopada 1876 r.

Jubileusz 35-lecia istnienia pensji przypadł 25 maja 1873 r., były i obecne uczennice Laury zorganizowały obchody a minister oświecenia nadesłał podziękowanie za *wzorowe kierownictwo zakładem*³¹. Wydarzenie to relacjonowano w prasie warszawskiej, podkreślając przy tym zasługi Laury Guérin na polu pracy oświatowej: *W niedzielę 13 (25) maja w mieście naszym odbyła się jedna z tych uroczystości, które im mniej same z siebie rozgłosne, tym więcej właśnie zasługują na podanie ich do wiadomości publicznej, jako będące objawem słusznej czci dla rzetelnej zastugi, wyrazem uznania wytrwałej i pożytecznej pracy na polu służby społecznej. Znany od dawna chlubnie zakład wychowawczo-naukowy żeński pani Laury Guérin, obchodził w niedzielę 35-letnią rocznicę swego otwarcia. [...] Za pojawieniem się pani Guérin w salonie, powstał ruch ogólny, każdy śpieszył do niej z serdecznym słowem życzenia, uznania, współczucia, podziękia. Wtem otwarto się drzwi wchodowe i wszedł J. W. Hornberg*³², inspektor

pałacu zapłonęło pierwsze w Warszawie „elektryczne słońce” – żarówka łukowa, oświetlając główną aleję parku w czasie dobroczynnego festynu. Zob.: *Polemika dr. Krzysztofa Jaszczynskiego z prof. Małgorzatą Omilanowską* <http://saski2018.pl/2014/03/27/polemika-dr-krzysztofa-jaszczynskiego-z-prof-malgorzata-omilanowska/>; *Pałac Saski* <http://miniaturymazowieckie.com/pl/palacsaski/> [31.10 2020].

³⁰ *Zawiadomienie*, „Kurier Warszawski” 1867, nr 182 (17 sierpnia), s. 1149; *Laura Guérin*, „Kurier Warszawski” 1876, nr 151 (11 lipca) + dod., s. 4.

³¹ *Józefa Ungra Kalendarz Warszawski*, s. 16.

³² *Nikołaj Nikolajewicz Hornberg* słynął w Warszawie raczej jako inspektor przekupny i nieszkodliwy; por.: *Życie w szkole Jadwigi Papi płynęło szerokim, bujnym i wartkim prądem*. [...] *Szkoła miała zorganizowany cały system znaków ostrzegawczych i sygnałów alarmowych. Oddany stróż Antoni Pawlak, którego cztery córki uczyły się darmo w szkole Papi, czuwał wraz ze swymi chłopcami nieustannie na ulicy i w bramie. Zauważywszy podejrzanego typy, urzędniczy frak inspektora czy policję carską, podawał umówiony sygnał. Wtedy małe dziewczynki w kilku klasach zaczynały głośno śpiewać piosenki, hałasowały na sali rekreacyjnej, starsze rozkładały książki rosyjskie lub „roboty kobiece”, szyły lub szydełkowały, gdy wykładowcy i uczennice najstarszych klas przemykały z nielegalnymi książkami do odizolowanych i rzekomo prywatnych mieszkań. Zresztą obdarowywany bogatymi prezentami i nieszkodliwy inspektor Hornberg dawał zwykle przelożonej Hermaniżyckiej do zrozumienia, kiedy będzie jej szkołę wizytował; D. Wawrzykowska-Wierciochowa,*

szkół miasta Warszawy, w towarzystwie całego licznego grona nauczycielskiego. JW Hornberg przystąpiwszy do szanownej jubilatki, przemówił do niej w gorących wyrazach, wypowiadając swoje uznanie dla długoletniej a tak pełnej zasługi jej działalności w trudnym i mozolnym zawodzie, któremu się poświęciła. Następnie oświadczył, iż czuje się szczęśliwym, iż może być zarazem tłumaczem podobnego uznania ze strony najwyższej władzy oświecenia. Na przedstawienie bowiem JW. kuratora warszawskiego okręgu naukowego do ministerstwa oświecenia [...] minister polecił oświadczyć pani Laurze Guérin podziękowanie ze strony ministerstwa za 35-letnie odpowiednie celowi i pełne pożytku przewodniczenie wychowawczo-naukowemu swemu zakładowi. JW. inspektor odczytawszy w tym miejscu odezwę JW. kuratora [...] dodał, iż podobne odznaczenie nader rzadko bywa udziałem przewodników prywatnych zakładów naukowych i że wyjątkowy ten zaszczyt zawdzięcza jubilatka jedynie wzorowemu pod każdym względem stanowi, w jakim zawsze zakład swój utrzymywać umiała³³.

Pensja Laury Guérin cieszyła się tak dużą popularnością, że w 1875 r. najwyraźniej rozpowszechniono w Warszawie zawistną plotkę, iż przełożona szykuje się do zamknięcia i sprzedaży szkoły. Ochmistrzyni szeroko dementowała tę informację w warszawskiej prasie³⁴ – pojawiło się nawet sprostowanie w piśmie „Kaliszanin” przedrukowane za wstawiennictwem Marii Szafrąńskiej, dawnej uczennicy Guérin, która uznała za stosowne zdementować informację o planowanym zamknięciu szkoły z troski o dziewczęta, które chciałyby wyjechać do Warszawy, by zdobyć wykształcenie. W sprostowaniu Szymańska pisała o swojej dawnej przełożonej: *od lat przeszło 30 istniejący zakład naukowy żeński w Warszawie nadal pozostawać będzie pod światłym i zacnym kierunkiem dostojnej Przełożonej Laury Guérin, która nie szczędząc żadnych poświęceń, pragnie tylko aby zakład swój naukowy utrzymać w stanie wzorowym i z pożytkiem dla*

Z dziejów tajnych pensji żeńskich w Królestwie Polskim, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1967, t. 10, s. 126-127.

³³ G.C., „Gazeta Warszawska” 1873, nr 119 (30 maja), s. 4.

³⁴ *Ogłoszenia* „Kurier Warszawski” 1875, nr 161 (24 lipca) + dod., s. 3; „Wiek: gazeta polityczna, literacka i społeczna” 1875, nr 161 (24 lipca), s. 4; „Gazeta Polska (dawniej Codzienna)” 1875, nr 162 (26 lipca), s. 4; „Gazeta Warszawska” 1875, nr 162 (26 lipca), s. 4; „Gazeta Polska (dawniej Codzienna)” 1875, nr 168 (2 sierpnia), s. 4; „Wiek: gazeta polityczna, literacka i społeczna” 1875, nr 173 (9 sierpnia), s. 3-4; „Kurier Warszawski” 1875, nr 174 (10 sierpnia) + dod., s. 5; „Gazeta Warszawska” 1875, nr 177 (13 sierpnia) + dod., s. 4; „Kurier Warszawski” 1875, nr 184 (21 sierpnia) + dod., s. 3.

*kraju*³⁵. Był to jak się okazuje ostatni rok istnienia zakładu naukowego Guérin, bowiem w początkach listopada 1876 r. szkoła została zamknięta zarządzeniem władz rosyjskich³⁶.

Przez cały okres działalności Przełożona umożliwiała darmową naukę niezamożnym dziewczętom, za co była powszechnie ceniona. Słynęła ze swojej pracy dobroczynnej – współpracowała między innymi ze znaną w warszawskim środowisku filantropką Julią Chęcińską. Zaangażowała się również w działalność Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, wspierając jego działania jako opiekunka w zakładzie opieki dla sierot i ubogich dzieci³⁷ oraz regularnie przekazując datki finansowe i rzeczowe na dalszą działalność Towarzystwa³⁸. Można przypuszczać, że Laura nie zaniedbywała również innych swoich talentów, jak choćby malarstwa akwarelowego, bowiem jej obraz znalazł się w sekcji Sztuk Pięknych na Warszawskiej Wystawie Publicznej w czerwcu 1841 r., o czym donosiła prasa: *Jeszcze nie wspomniał o utworach naszych rodaczek, które nie mało przyłożyły się do tegorocznej wystawy. Do galerii obrazów Laura Brzezińska nadesłała bukiet kwiatów rozmaitych wodnymi farbami*³⁹.

Przez 38 lat Laura Guérin wykształciła niemal trzy pokolenia kobiet, spośród których wiele zapisało się w dziejach oświaty, kultury oraz działalności społecznej. Warto wspomnieć szerzej choć o kilku absolwentkach, które swoim życiem wystawiły świadectwo działalności oświatowo-wychowawczej Ochmistrzyni. Należała do nich: Jadwiga Surzycka, córka Tytusa Chałubińskiego, działaczka społeczna i kulturalna, która w Łodzi i Zagłębiu rozwinęła działalność społeczno-oświatową wśród robotników, a w Zakopanem brała czynny udział w życiu społeczno-kulturalnym⁴⁰. Aniela Szwejczerowa redaktorka listów Chałubińskiego pisała o Jadwidze Surzyckiej: *Uczęszczała najpierw na pensję*

³⁵ *Ogłoszenia*, „Kaliszanin: gazeta miasta Kalisza i jego okolic” 1875, nr 62 (6 sierpnia), s. 270.

³⁶ *Ogłoszenia*, „Kaliszanin: gazeta miasta Kalisza i jego okolic” 1876, nr 89 (14 listopada), s. 364.

³⁷ *Kalendarzyk Polityczny na rok 1846*, R. 14 (1846), s. 154

³⁸ *Zdanie Sprawy z Działań Towarzystwa Warszawskiego Dobroczynności za Rok 1845* Warszawa, (1846) s. 27, 31, 34, 44.

³⁹ *Rozmaite wiadomości: wyjątek z listu z Warszawy*, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1841, nr 225 (27 września), s. 1370-71. Jak donosiła korespondencja z Warszawy: *Salon obrazów zawierał w sobie podług katalogu 135 obrazów [...], wszystkie wypracowane zostały przez 46 artystów lub miłośników. Rozmaite wiadomości: wyjątek z listu z Warszawy*, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1841, nr 224 (25 września), s. 1362-1363.

⁴⁰ Zob.: B. Izdebska, J. Izdebski, *Jadwiga Surzycka (1858-1941), córka Tytusa Chałubińskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2010, t. 55 s. 129-140.

pani Laury Guerin, później ukończyła słynną pensję pani Jadwigi Sikorskiej. Ojciec, w ścisłym porozumieniu z matką, dbał o jej staranną edukację. Jadwiga uczyła się gry na fortepianie i obcych języków. Podróże zagraniczne, które odbywała z ojcem, kształciły jej smak artystyczny... Po skończeniu pensji... brała lekcje buchalterii, jak pisze sama: „żebym mogła sobie naprawdę poradzić w każdym wypadku”. Po ślubie, w czasie pobytu z mężem w Łodzi i w Zagłębiu, rozwinęła działalność oświatową – społeczną wśród świata robotniczego. Według przekazów rodzinnych odznaczała się błyskotliwym humorem, fantazją i brakiem szacunku do utartych szablonów życia codziennego jej sfery, co, jak pisała, zawdzięczała wychowaniu i zasadom wpajanych przez ojca⁴¹. W podobnym tonie ciotkę wspominała Anieła Chałubińska, córka jej brata Ludwika: *Obyta w świecie - lekceważyla małomieszczkańskie konwenanse... Przyjaźniła się z ludźmi nieprzeciętnymi, jakich sporo przewijało się przez Jadwiniówkę*⁴².

W dziedzinie warszawskiej oświaty kontynuatorkami dzieła Guérin były właścicielki szkół żeńskich Zofia Zawadzka i Helena Budzińska⁴³, o której była uczennica pisała: *W ciągu tych lat 23 na stanowisku przełożonej [...] była żywą ilustracją do słów Trentowskiego: Uczeń powinien być nauką zajęty, nauczyciel zaś przejęty. Nie zajęta lecz przejęta była swą pensją i niczym prócz pensji, zajmowały ją sprawy ogólne, odkrycia naukowe, utwory literackie, zajmowały bardzo i szczerze, bo miała umysł rozległy i głęboki, ale wszystkie myśli, wszystkie uczucia, jakie z nich wyniosła znajdowały natychmiast przystosowanie na pensji, do tego ogniska odnosiła każdą wiadomość i każde wrażenie pozornie nie mające związku ze szkołą i jej sprawami*⁴⁴. To oddanie pensji i edukacji uczennic wydaje się kontynuować tradycje zakładu Guérin.

W Galicji natomiast działała Antonina Machczyńska, pedagog i publicystka, dyrektorka seminarium nauczycielskiego we Lwowie, dla której kontakt na pensji Guérin ze Stanisławem Jachowiczem stanowił element formacyjny. Inicjatywy Machczyńskiej na polu edukacji kobiet i pedeutologii utorowały drogę seminarium nauczycielskim dla kobiet w całej Galicji. Oprócz oświaty działała na niwie społecznej, przekonując o konieczności rozwijania żeńskiej edukacji. Należała między innymi do Towarzystwa Pracy Kobiet, Towarzystwa Oszczędności Kobiet, Związku Nauczycielek czy Towarzystwa Opieki

⁴¹ Cytat za: B. Izdebska, J. Izdebski, *Jadwiga Surzycka (1858-1941)*, s. 137.

⁴² Ibidem.

⁴³ Zob.: D.U., *Helena Budzińska*, „Wieczory Rodzinne” 1895, nr 6, s. 41-42.

⁴⁴ A.S., *Ś.p. Helena Budzińska*, „Przegląd Pedagogiczny: czasopismo poświęcone sprawom wychowania szkolnego i domowego” 1895, nr 3 (1 lutego), s. 29.

Obywatelskiej nad Internatem, Zjednoczenia Polskich Chrześcijańskich Towarzystw Kobietych⁴⁵. Podobnie postać Wiktorii Niedziałkowskiej, właścicielki zespołu szkół we Lwowie, która brała udział w lwowskich Kongresach Pedagogicznych, należała także do grona organizatorek ruchu oświatowego, działając w Towarzystwie Pedagogicznym, Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwowskiej Czytelni Naukowej dla Kobiet, której inicjatorką była Maria Wysłouchowa. Czytelnia ta była jednocześnie ośrodkiem samokształcenia kobiet, jak i wychowania obywatelskiego i patriotycznego⁴⁶.

Wśród uczennic aktywnych polu kultury możemy wymienić Helenę Janinę Pajzderską (Hajotę) pisarkę, poetkę i tłumaczkę, która uczyła na pensje Laury Guérin, gdzie nauczyła się języków obcych, co umożliwiło jej pracę tłumaczki oraz do zakładu Natalii Porazińskiej, gdzie uzupełniła wiedzę z zakresu literatury, historii i geografii Polski na tajnych kursach. Na początku kariery literackiej Pajzderskiej pomogły znajomości z Jadwigą Łuszczewską (Deotymą), redaktorką „Bluszczu” Marią Ilnicką oraz redaktorką „Kroniki Rodzinnej”, Aleksandrą Borkowską. Jej utwory literackie i recenzje ukazywały się w wielu pismach. Tłumaczyła Charlesa Dickensa, Jamesa Coopera, Josepha Conrada, Herberta George’a Wellsa, Honoré de Balzaca, Anatola France, Guya de Maupassanta oraz wielu innych pisarzy francuskich i angielskich. W 1900 r. Hajota włączyła się do ruchu emancypacji kobiet – w 1907 r. podczas pierwszego Zjazdu Kobiet Polskich, który odbył się z okazji jubileuszu Elizy Orzeszkowej, organizowała prace sekcji prawno-politycznej i literacko-artystycznej.

Wydaje się jednak, że wychowanie Laury Guérin w chrześcijańskim duchu pracy społecznej zaowocowało najlichnieszym gronem kontynuaterek wśród przyszłych siostr zakonnych. Sięgając po kilka znanych nazwisk należy wspomnieć o Zofii Kamili (imię zakonne Angela) Truszkowskiej, która na pensji trafiła pod opiekę Anny Lehman jako wychowawczyni. W 1854 r. wstąpiła do Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo przy warszawskim

⁴⁵ Zob.: W. Szulakiewicz, *O edukacji pedagogicznej kobiet. Antoniny Machczyńskiej myśl pedologiczna*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 1-2 s. 7-23; S. Konarski, *Machczyńska Antonina (1837-1919)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 18, Wrocław 1973, s. 626-627.

⁴⁶ Kształcenie kobiet-obywatelek, któremu poświęciła się Niedziałkowska dało początek pokoleniu kobiet, które aktywnie uczestniczyły w procesie odzyskania niepodległości, a w wolnej Polsce brały czynny udział w życiu politycznym kraju. Przykładem takiej biografii jest postać Zofii Moraczewskiej socjalistki, działaczki kobiecej i niepodległościowej oraz polityczki II RP; zob.: K. Cybulska, *Wiktorii Niedziałkowskiej i jej zakłady wychowawcze we Lwowie*, [w:] *Znani i nieznanie dziewiętnastowiecznego Lwowa*, t. 4, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2014, s. 65-86.

kościół Świętego Krzyża. Jako członkini Stowarzyszenia pomagała żyjącym w nędzy rodzinom, docierała do domów bezrobotnych, a także do osób, które przybyły do Warszawy w poszukiwaniu pracy i mieszkania czy dobrobytu. Dzięki wsparciu rodziny Truszkowska wynajęła dwa pokoje mieszkalne na poddaszu domu przy ul. Kościelnej 10 na Nowym Mieście w Warszawie i w 1854 r. otworzył schronisko dla bezdomnych dzieci i osób starszych. W późniejszym okresie Truszkowska stała się znana jako założycielka Zgromadzenia Sióstr Felicjanek im. św. Feliksa z Kantalicjo. W swoim zgromadzeniu również poświęciła się opiece nad ubogimi i osieroconymi dziećmi⁴⁷.

Podobne były losy Eleonory Marii Moniki Konwerskiej organizatorki i przełożonej pierwszej amerykańskiej prowincji Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo, oddanej pracy społecznej na rzecz dzieci osieroconych oraz założycielki kilku ochron. Służbie zakonnej poświęciła się także Ludwika Nałęcz-Morawska, która w 1857 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Warszawie, założonego przez Truszkowską, a kierowanego przez o. Honorata Koźmińskiego, z którym prawdopodobnie Morawska zetknęła się po raz pierwszy właśnie na pensji Guérin. W historii zapisała się jako fundatorka polskiej gałęzi franciszkanek Najświętszego Sakramentu (dziś bardziej znanych jako Zakon Klarysek od Wierzytwej Adoracji). Życie zakonne rozpoczęła w Królestwie, ale w wyniku prześladowań ze strony zaborcy wyemigrowała do Francji i stamtąd przeszczepiła Zakon Klarysek od Wierzytwej Adoracji do Lwowa. Z polskiej gałęzi klaryski rozprzestrzeniły się na trzy kontynenty⁴⁸. Warto tutaj przybliżyć także postać innej uczennicy Guérin Stefanii Sołtanówny, przełożonej Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego. W Warszawie postanowiła wstąpić do zgromadzenia i została przyjęta do klasztoru zmartwychwstanek. W 1900 r. przeniesiona do Częstochowy, by założyć placówkę swego zgromadzenia. Zmartwychwstanki, zmuszone w obrębie państwa rosyjskiego do zatajania zakonnego charakteru swojej działalności, kupiły tam na nazwisko Sołtanówny część domu przy ul. Starej, w którym potem otworzyła ona szwalnię oraz pracownię haftu. A dla pracujących tam dziewcząt miała religijne pogadanki, organizowała też nadal rekolekcje. Trzy lata później wróciła do Warszawy i objęła kierownictwo Zakładu św. Jadwigi przy ul. Wiejskiej 14, należące do Towarzystwa Dobroczynności. Tak jak w Częstochowie tak i w Warszawie, obok nauki szycia

⁴⁷ Zob. J. Marecki, *Błogosławiona Maria Angela Truszkowska*, „Folia Historica Cracoviensia” 2009/2010, t. XV/XVI, s. 339-347.

⁴⁸ Zob. S.M. Bonawentura (Zofia Alina Pawęzka), *Sługa Boża Matka Maria Od Krzyża Ludwika Morawska (1842–1906). Życie i dzieło*, Bydgoszcz 2017.

i modniarstwa, prowadziła konspiracyjną działalność religijną. W 1909 r. objęła kierownictwo internatu dla pracującej młodzieży pod wezwaniem św. Anny przy ul. Mazowieckiej 11 w Warszawie, będącego własnością Towarzystwa Ochrony Kobiet. Władze zaborcze, nie znając zakonnego charakteru prowadzonych przez Sołtanównę placówek, nadały jej order za pracę wśród młodzieży⁴⁹.

Widać zatem, że życie poświęcone wychowaniu i edukacji młodego pokolenia przyniosło plony. Ostatnie lata życia Laura Guérin spędziła w Warszawie w gronie rodziny poświęcając swój czas opiece nad wnukami. Zmarła 1 grudnia 1883 r., nabożeństwo odbyło się trzy dni później w kościele św. Krzyża⁵⁰, z którym Laura była związana od chwili ślubu. Ksiądz Roman RembIELIŃSKI żegnał ją słowami: *Kierunek jej w przeciagu na pozór długiego, a w rzeczywistości zbyt wczesnie przeciętego zawodu wychowawczego przysporzył krajowi liczny zastęp dobrych chrześcijanek katoliczek i zacnych obywaterek*⁵¹. Pochowana została na Cmentarzu Powązkowskim. We wspomnieniach pośmiertnych przewidywano nawet, że *w dziejach wychowania niewiast polskich, imię Laury Guérin, zapisane będzie obok Hoffmanowej, Krakowowej; na polu cnót chrześcijańskich i dobrych uczynków, typ to ewangelicznej niewiasty, przed którą wszyscy z czcią najgłębszą pochylali czoło*⁵². Nie należy się więc dziwić, że dziś w naszej pamięci najliczniejsze jest grono jej uczennic związanych z kościołem katolickim.

Postać Laury z Brzezińskich Guérin i jej placówka oświatowa stanowi jeden z istotnych przykładów, tego jak ważną rolę pełniły pensje żeńskie w procesie formowania moralnego i patriotycznego młodego pokolenia. Działalność oświatowa względem kobiet Guerin wpisuje jej dzieło także w szerszy nurt przemian struktury społecznej. W okresie między powstaniem intensywnie formuje się bowiem warstwa inteligencji, którą dzięki wykształceniu i aspiracją współtworzą także młode pokolenia Polek.

⁴⁹ E. Orman-Michta, *Sołtanówna (Pereświat-Sołtan) Stefania (1857–1931)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 40, Warszawa 2000/2001, s. 379–381.

⁵⁰ *Laura z Brzezińskich Guerin*, „Kurier Codzienny” 1883, nr 322 (3 grudnia), s. 6.

⁵¹ R. RembIELIŃSKI (ks.), *Mowa pogrzebowa przy zwłokach ś. p. Laury z Brzezińskich Guerin wypowiedziana w kościele Świętego Krzyża w Warszawie dnia 4 grudnia 1883 r.*, Warszawa 1884, str. 6.

⁵² L. Wiśniowski, *Wspomnienie pośmiertne*, „Czas” 1883, Nr 279 (7 grudnia), s. 3.

Bibliografia

- A.S., *Ś.p. Helena Budzińska*, „Przegląd Pedagogiczny: czasopismo poświęcone sprawom wychowania szkolnego i domowego” 1895, nr 3 (1 lutego).
- Baranowska J., Żmichowska N., *Ścieżki przez życie. Wspomnienia*, oprac. M. Romankówna, Wrocław 1961.
- Barański J., *Oświata elementarna na północnym Mazowszu w świetle reformy szkolnej 1862 roku**, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2004, t. 43.
- Cybulska K., *Wiktoria Niedziałkowska i jej zakłady wychowawcze we Lwowie*, [w:] *Znani i nieznani dziewiętnastowiecznego Lwowa* t. 4, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2014.
- Czapska M., *Prywatne Szkoły Średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002.
- Czartoryski A., *Magnat rewolucjonista*, „Kurier Warszawski” 1933, nr 57 (26 lutego).
- D.U., *Helena Budzińska*, „Wieczory Rodzinne”, 1895.
- Enderówna J., *Sprawa oświaty ludowej w Królestwie Polskim w dobie reform Wielopolskiego*, „Przegląd Historyczny” 1928, t. 27.
- Guérin du Cayla, Georges Maurice de*, Encyclopedia Britannica, Cambridge 1911.
- Hajota [Helena Janina Pajzderska], *Laura z Brzezińskich Guérinowa*, „Tygodnik Ilustrowany” 1883, nr 50.
- Hulewicz J., *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków 1939.
- Izdebska B., Izdebski J., *Jadwiga Surzycka (1858-1941), córka Tytusa Chałubińskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2010, t. 55.
- Jaszczyszyn E., Dąbrowska J.E., *Instytut Rządowy Wychowania Płci Żeńskiej z perspektywy XXI wieku*, [w:] *Szkolnictwo, opieka i wychowanie w Królestwie Polskim od jego ustanowienia do odzyskania przez Polskę niepodległości 1815-1918*, red. H. Markiewiczowa, I. Czarnecka, Warszawa 2016.
- Kalendarzyk Polityczny na rok 1846*, R. 14 (1846).
- Konarska-Pabiniak B., *Seweryna Duchyńska - literatka i patriotka*, „Notatki Płockie” 2015, t. 60, nr 2/243.
- Konarski S., *Machczyńska Antonina (1837-1919)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 18, Wrocław 1973.
- Kronika*, „Gazeta Codzienna”, 1845, nr 236 (7 września).
- Kronika*, „Kurier Warszawski” 1845, nr 237 (7 września).

Laura Brzezińska, „Kurier Warszawski” 1838, nr 144 (31 maja).

Laura Guérin, „Kurier Warszawski” 1876, nr 151 (11 lipca) + dod.

Laura z Brzezińskich Guerin, „Dwutygodnik dla Kobiet: pismo beletrystyczne i naukowe” 1883, nr 6 (15 grudnia).

Laura z Brzezińskich Guerin, „Kurier Codzienny” 1883, nr 322 (3 grudnia).

Łapinowa I., *Guérin Laura z Brzezińskich (1817-1883)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 9, Wrocław 1960-1961.

Manteuffel T., *Centralne władze oświatowe na terenie Królestwa Kongresowego (1807-1915)*, Warszawa 1929.

Marecki J., *Błogosławiona Maria Angela Truszkowska*, „Folia Historica Cracoviensia” 2009/2010, t. XV/XVI.

Massalski A., *Zwierzchnicy rządowych męskich szkół średnich w Królestwie Polskim w latach 1833-1862*, Kielce 2004.

Mickiewicz W., *Żywot Adama Mickiewicza: podług zebranych przez siebie materiałów oraz z własnych wspomnień*, Poznań 1892.

Mickiewicz W., *Żywot Adama Mickiewicza: podług zebranych przez siebie materiałów oraz z własnych wspomnień*, wyd. 2 popr., Poznań 1929.

Milewski K., *Zarys wychowania publicznego płci żeńskiej w Polsce z dołączeniem krótkiego obrazu zmian, jakich to wychowanie w różnych czasach w kraju doznawało*, Częstochowa 1851.

Mościcki H., *Abramowicz Ignacy (1793-1867)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 1, Kraków 1935.

N., *Laura z Brzezińskich Guérinowa*, „Kłosa: czasopismo ilustrowane, tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce” 8(20) XII 1883, t.37, nr 964.

Narcyssa i Wanda: listy Narcyzy Żmichowskiej do Wandy Grabowskiej Żeleńskiej, list z 19 VII 1865, Warszawa 1930.

Ogłoszenia, „Kaliszanin: gazeta miasta Kalisza i jego okolic” 1875, nr 62 (6 sierpnia).

Ogłoszenia, „Kaliszanin: gazeta miasta Kalisza i jego okolic” 1876, nr 89 (14 listopada).

Ogłoszenia „Kurier Warszawski” 1875, nr 161 (24 lipca) + dod.

Orman-Michta E., *Soltanówna (Pereświat-Soltan) Stefania (1857-1931)*, Polski Słownik Biograficzny, t. 40, Warszawa 2000/2001.

Poznański K., *Szkoły średnie w guberni warszawskiej i radomskiej w świetle raportów wizytatorów Wincentego Smacznińskiego i Piotra Sofiano z 1853 roku*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2009, R. LII, nr 1-2 (203-204).

Rembieliński R. (ks.), *Mowa pogrzebowa przy zwłokach ś. p. Laury z Brzezińskich Guérin wypowiedziana w kościele Świętego Krzyża w Warszawie dnia 4 grudnia 1883 r* Warszawa 1884.

Rozmaite wiadomości: wyjątek z listu z Warszawy, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1841, nr 225 (27 września).

Rozmaite wiadomości: wyjątek z listu z Warszawy, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1841, nr 224 (25 września).

S.M. Bonawentura (Zofia Alina Pawęzka), *Sługa Boża Matka Maria Od Krzyża Ludwika Morawska (1842–1906). Życie i dzieło*, Bydgoszcz 2017.

Schiller J., *Nauczyciele szkół średnich Warszawy w pierwszej połowie XIX.: szkic do portretu grupy zawodowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1988, t. 31.

Schiller J., *Warszawskie rządowe szkoły średnie w latach 1795-1862*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1994, t. 36.

Schiller J., *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich szkół średnich 1795–1862*, Warszawa 1998.

Sudolski Z., *Panny Szymanowskie i ich losy. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1986.

Szenic S., *Cmentarz Powązkowski: zmarli i ich rodziny*, t. 2: 1851-1890, Warszawa 1982.

Szulakiewicz W., *O edukacji pedagogicznej kobiet. Antoniny Machczyńskiej myśl pedeutologiczna*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 1-2.

Szymanowski W., *300 portretów zasłużonych w narodzie Polaków i Polek z dodatkiem krótkich wspomnień ich żywotów*, Warszawa 1860.

Tokarz W., *Sprzysiężenie Wysockiego i Noc Listopadowa*, Warszawa 1980.

Walka caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim w latach 1831-1870. Materiały źródłowe, oprac. K. Poznański, Warszawa 1993.

Wawrzykowska-Wierciochowa D., *Z dziejów tajnych pensji żeńskich w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1967, t. 10.

Wiśniowski L., *Wspomnienie pośmiertne*, „Czas” 1883, Nr 279 (7 grudnia).
Zawiadomienie, „Kurier Warszawski” 1867, nr 182 (17 sierpnia).

Zdanie Sprawy z Działań Towarzystwa Warszawskiego Dobroczynności za Rok 1845, Warszawa (1846).

Polemika dr. Krzysztofa Jaszczynskiego z prof. Małgorzatą Omilanowską
<http://saski2018.pl/2014/03/27/polemika-dr-krzysztofa-jaszczynskiego-z-prof-malgorzata-omilanowska/>

Pałac Saski <http://miniaturymazowieckie.com/pl/palacsaski/> [31.10 2020].

https://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=12524 [dostęp 30. 10 2020]

„Gazeta Polska (dawniej Codzienna)” 1875, nr 162 (26 lipca).

„Gazeta Polska (dawniej Codzienna)” 1875, nr 168 (2 sierpnia).

„Gazeta Warszawska” 1862, nr 184 (13 sierpnia).

„Gazeta Warszawska” 1863, nr 191 (24 sierpnia).

„Gazeta Warszawska” 1873, nr 119 (30 maja).

„Gazeta Warszawska” 1875, nr 162 (26 lipca).

„Kurier Warszawski” 1864, nr 193 (24 sierpnia) + dod.

„Wiek: gazeta polityczna, literacka i społeczna” 1875, nr 161 (24 lipca).

„Wiek: gazeta polityczna, literacka i społeczna” 1875, nr 173 (9 sierpnia).

„Kurier Warszawski” 1875, nr 174 (10 sierpnia) + dod.

„Gazeta Warszawska” 1875, nr 177 (13 sierpnia) + dod.

„Kurier Warszawski” 1875, nr 184 (21 sierpnia) + dod.